

Çift Tâbiyeet (1)

Doç. Dr. Osman Fazal Berki

GİRİŞ

Devletin teşekkül ve bekasının esasını teşkil eden tâbiyet hakkında devletlerin tam bir hareket serbestisini haiz oldukları genel olarak kabul edilen bir esastır. Ancak, Kanun vâzılarının, bu sahada hüküm vaz'ederken unutmamaları gereken bir takım prensibler vardır ki bunlardan biri, her şahsın yalnız bir tâbiyeti olması, birden fazla tâbiyete malik olmaması prensibidir.

Fakat, her şahsın bir tâbiyeti olması lâzım geldiğine dair olan prensipde olduğu gibi, ferdin yalnız bir tek tâbiyeti olacağı hakkındaki esas da fiiliyatta tahakkuk edememekte, iki devlet muayyen bir kimse üzerinde hâkimiyetlerini icra iddiasında bulunmakta, başka bir tâbirle, çifte

1 — Bibliyografya: Abdülhak Kemâl Yörük, Devletler hususî hukuku; Ancel, le changement de nationalité (la nationalité dans la science sociale et dans le droit Contemporain p. 223); Bourbousson, Traité général de la nationalité dans les cinq parties du Monde; Caleb, de la perte de la nationalité (la nationalité dans la science sociale et dans le droit contemporain p. 275); Cogordan, la nationalité au point de vue des rapports internationaux; Cordon, les cesssions de territoires et leurs effets sur la nationalité des habitants (la nationalité dans la science sociale et dans le droit contemporain, p. 127); Guetzevitch, les sources constitutionnelles de la nationalité (la nationalité dans la science sociale et dans le droit contemporain p. 269); Jordan, conflits de nationalites (Répertoire de droit international t. IV-p.638); Kemaleddin Birsen, Devletler hususî hukuku; Makarov, le droit international privé d'après la doctrine et la jurisprudence russes; Maurice Gégout, les conflits de nationalités (la nationalité dans la science sociale et dans le droit contemporain, p. 307); Maury, la nationalité (Répertoire de droit international t. IX, p. 238); Muammer Raşit Sevil, Devletler hususî hukuku; Mustafa Reşit, Türk vatandaşlığı kanunu şerhi; Niboyet, Manuel de droit international privé; Nusret Meiya, Devletler hususî hukuku ders notları; Paulo de la Pradelle, de la nationalité d'origine (la nationalité dans la science sociale et dans le droit contemporain); Pillet, Traité pratique de droit international privé; Sauser-Hall, la nationalité en droit suisse; Suphi Nuri İleri, yasaların çatışması; Valéry, Manuel de Droit international privé.

tâbiiyet «Bipatridie - double nationalite» haline tesadüf olunmaktadır. (1).

Hiç şüphe yokki, bu hal içinden çıkılması müşkül bir takım durumların meydana gelmesine sebep olur. Ferd, aynı zamanda iki devlete birden bağlı olunca tâbiyetten doğan borçlarını ifa etmek imkânına malik olamaz. Gerek sulhde ve gerek harpte askerlik vazifesinin ifası (hele bu iki devlet savaş halinde ise, şahıs için çok nâzik bir vaziyet yaratacağı şüphesizdir. Bu itibarla, iki tâbiiyet mezç ve telif edilemez iki sıfattır. (2)

Çifte tâbiiyetin doğurduğu mahzurlar tâbiyetsizliğin tevlit ettiği mahzurlardan daha az vahim olmayı ve bertaraf edilmeleri daha zor olan mahzurlardır.

1 — Çifte tâbiiyetin sebepleri :

Devletlerin, tâbiyete müteallik hükümler koymak hususunda tam bir serbestiye malik olduklarını biraz evvel söylemişdik. Bu prensibin illetini hâkimiyet mefhumunda aramak lâzımgelir. Her devletin böylece serbestiye malik olması, bu sahada kanunların başka başka hükümler ihtiva eylemesi neticesini doğurur.

Devletlerin hukukî mevzuatında mevcut bu ayrılığın bir takım tâbiiyet ihtilâflarının doğumuna sebebiyet vereceği şüphe götürmez. Bu ihtilâflardan bir kısmı, müsbet tâbiiyet ihtilâfları «conflits positifs» dir ki bu halde iki devletten her biri şahsın kendi tâbiiyetini haiz olduğu iddiasında bulunur.

Bir kısmı da, menfî tâbiiyet ihtilâfları «conflits négatifs» dir ki, bu takdirde hiç bir devlet şahsın kendi tâbiiyetinde olduğunu kabul etmemektedir.

Bu anormal durumları ifade etmek için müsbet tâbiiyet ihtilâfları halinde şahsa mühtelit tebaa «sujet mixte» veya çifte tâbiiyetli «double national»; menfî tâbiiyet ihtilâfları halinde de «Haymatlos, tâbiyetsiz, vatansız adı verilir.

Mevzuatın, farklı hüküm ve prensibler ihtiva eylemesi dolayısıyla ortaya çıkan çifte tâbiiyetin sebeplerini muhtelif kısımlara ayırarak inceleyebiliriz.

(1) Çifte tâbiyete malik olan şahsa, çifte tabiiyetli «bipatride double national» denir.

(2) Muammer Raşit Sevig, adı geçen eser, s. 23)

(I) — Aslı tâbiyetin tayini hakkında kabul edilen prensiplerden doğan çifte tâbiyet :

Aslı tâbiyet «nationalité», bir şahsın doğumla elde ettiği tâbiyettir. Aslı tâbiyetin tayininde devletler iki ana prensip kabul etmektedirler.

Bu prensiplerden biri, kan esası, nesil esası veya doğum esası «jus sanguinis»; diğeri, toprak esası, doğum yeri esası veya mevlit esası «Jus soli» dir.

«Jus sanguinis» prensibi mucibince çocuğa, doğduğu yer nazarı itibara alınmaksızın, ana babasının veya bunlardan birinin tâbiyeti verilir.

«Jus soli» prensibi gereğince çocuğa, ana babasının tâbiyeti nazarı itibara alınmaksızın, doğduğu memleketin tâbiyeti verilir.

Aileye istinad eden eski sitelerde tâbiyet neseble intikal etmekte, feodalite devrinde ise toprak esası hüküm sürmekte idi. Malûm olduğu gibi, feodalite rejiminde toprağın büyük bir ehemmiyeti vardır. Derebeylik rejimi her şeyi toprağa bağlar. Ferd de bir nebat gibi toprağa bağlıdır.

Kan esası, modern devletlerde, eski rejime, feodaliteye karşı bir aksül'amel olarak doğmuştur. Bu prensip, muhacerete müsade eden memleketler tarafından kabul edilmektedir. Çünkü devletin yabancı memleketlere dağılmış olan bir çok tebaasının kendisine bağlı kalmasında menfaati vardır.

Toprak esası, muhacir kabul eden memleketlerde daha ziyade revaçta olan bir esastır.

Hali hazırda, devletlerin tâbiyet hakkındaki kanun hükümlerine bir nazar atfedilecek olursa mevzuatı 4 grup etrafında toplamak mümkündür :

1 — Yalnız kan esasını kabul eden devletler : „

Almanya, Avusturya, Macaristan; Estonya; Norveç; Felemenk; İsviçre.

2 — Yalnız toprak esasını kabul eden devletler :

Arjantin, Bolivya, Ekvatör, Guatamala, Nikaragua, Panama, Paragvay, Peru, Şili, Urugvay ve Venezüella.

3 — Doğum yerini esas olarak kabul etmekle beraber kan esasına da kısmen ehemmiyet veren devletler :

Birleşik Amerika devletleri, İngiltere.

4 — Kan esasını asıl olarak kabul etmekle beraber toprak esasına da ehemmiyet veren devletler :

Belçika, Fransa, İspanya, İsviçre, İtalya; Polonya.

1/Ocak/142 tarihinde yürürlüğe giren 28/Mayıs/1928 tarih ve 1312 sayılı Türk vatandaşlığı kanunu da bu devletler mevzuatı arasında zikredilebilir.

Asli tâbiyetin tayini hususunda doğum yeri esasını tatbik eden bir memlekette kan esasını kabul eden bir memlekete mensup ana babadan olan çocuklar çifte tâbiyetli olacaklardır.

II — Evlenmenin tâbiyete tesiri bakımından kabul edilen sistemlerden doğan çifte tâbiyet

Evlenen kadının tâbiyeti hakkında doktrinde birlik olmadığı gibi devletler mevzuatında da muhtelif sistemler kabul edilmiş bulunmaktadır. Bu muhtelif sistemlerin mevcudiyeti dolayısıyla çifte tâbiyet doğabilir.

Evlenmenin tâbiyete tesir edip etmeyeceği hakkında iki tez vardır:

Bu tezlerden birisi, klâsik tezdır ki, ailede tâbiyet birliği esasını kabul eder.

Diğeri, modern tezdır ki, kadının tâbiyetinin bağımsızlığı esasını kabul eylemektedir.

Klâsik tez, kocanın otoritesine tâbi olan kadının ehliyetsizliğine dair olan fikirden mülhem olmaktadır. Buna göre, ailede tâbiyet birliği prensibi. kocanın hâkimiyeti esasına istinad eder.

Bu tez taraftarları, ailede tâbiyet birliğini, kanın ehliyetsizliği prensibinden başka, daha önemli bir delil saydığı aile menfaati esasına da istinad ettirmektedirler.

Klâsik tezi kabul edenlere göre modern tezin bir takım mahzurları vardır ve bu mahzurlar dolayısıyla kabulü imkânsızdır.

Siyasi ve millî bakımlardan ve bilhassa harp zamanında tehaa ile evlenen yabancı kadınların, yabancı, belki de düşman devlet hâkimiyetine bağlı kalabilmeleri devlet için arzu edilir bir şey olmadığı gibi evlilik birliğinde tâbiyet ikiliği, aile içinde bir çok ihtilâfların doğumuna sebep olmaktan geri kalmaz. Karı koca arasında mevcut hukukî münasebetleri, evlenmenin hüküm ve neticelerini ve infisahını, velâyet hakkının kullanılmasını hangi kanunun tayin ve idare edeceği meselesi çok önemli ve halli zor ihtilâfların ortaya çıkmasına sebep olur.

Modern tez, kadınların hemen her yerde ehliyetli olmaktan kurtulduklarını ve bugünkü cemiyette erkeklerinkine eşit bir yer almış olduklarını ve binaenaleyh kadının tâbiyet bakımından kocasına bir gayri reşid gibi bağlı kalmasının anlaşılır bir şey olmadığını ifade etmektedir.

Feminizm alanında varılan önemli sonuçlar ve bir çok memleketlerde kadının siyasi haklar elde etmiş olması, kadına tabiiyet iktisap etmek hususunda büyük bir muhtariyet verilmesi neticesini doğurmuştur.

Oldukça taraftar bulmakla beraber, modern tezin henüz genel olarak kabul edilmiş olduğu söylenemez.

Devletlerin bugünkü hukuk mevzuatları gözden geçirilecek olursa evlenmenin tâbiyete tesir edip etmeyeceği hakkında kabul edilen sistemler şu şekilde bir tasnife tabi tutulabilir.

A — Kadının kocasının tâbiyetini iktisabı.

1 — Otomatik iktisabı kabul eden devletler: Afganistan, Almanya, Arnavutluk, Bolivya, Çekoslovakya, Danimarka, Finlandiya, Hayti, Hunduras, İngiltere, İran, Irak, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Kostarika, Lihtenştayn, Macaristan, Mısır, Monako, Nikaragua, Norveç, Peru, Polonya, Portekiz, Siyam, Venezüella, Yunanistan.

2 — İktisabı şartla kabul eden devletler:

a — Kadının bir beyanname imza etmesi şartıyla: İspanya.

b — Kadının kocasının tâbiyetini reddetmemesi şartıyla kabul eden devletler: Belçika, Ekvatör, Hollanda Küba, Romanya, Yugoslavya.

c — Kadının istidada bulunması şartıyla kabul eden devletler: Bulgaristan Filistin, Fransa, Guatamala, Lüksemburg.

d — Kadının aslı tâbiyetini kaybetmesi şartıyla kabul eden devletler: Çin.

e — Kadının kocasının memleketinde ikameti şartıyla kabul eden devletler: Meksika Salvador,

B — İktisabı kabul etmeyen devletler: Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Brezilya, Kolimbiya, Panama, Paraguvay, Rusya, Şili, Uruguvay.

C — Kadının aslı tâbiyetini kaybetmesi :

1 — Otomatik kaybı kabul eden devletler: Afganistan Almanya, Finlandiya, Irak, Hayti, Hunduras, Lihtenştayn, Macaristan, Peru.

2 — Kaybı şartla kabul eden devletler :

a — Kadının kocasının tâbiiyetini iktisab etmesi şartıyla kabul eden devletler: Belçika, Danimarka, Felemlk, İran, İçveç, İsviçre, İtalya; Japonya, Kanada, Kostarika, Lüksemburg, Mısır, Monako, Nikaragugoslavya.

b — Kadının aslı tâbiiyetini reddetmesi veya kocasının tâbiiyetini ihtiyar eylemesi şartıyla kabul eden devletler: Bulgaristan, Çin, Fransa; Guatamala; İspaña.

c — Kadının aslı tâbiiyetini ihtiyar etmemesi şartıyla kabul eden devletler: Romanya, Yugoslavya.

D — Kaybı kabul etmeyen devletler: Birleşik Amerika; Arjantin; Bolivya, Brezilya, Ekvatr Filistin Kolombiya, Küba, Meksika, Panama, Paragtvap, Rusya, Uruguvay.

Türk vatandaşlığı kanununun 13 üncü maddesine göre Türkle evlenen yabancı kadınlar Türk tâbiiyetini almakta yabancı ile evlenen Türk kadınları Türk vatandaşlığını muhafaza etmektedirler.

Bütün şu izahattan anlaşılacağı gibi, bazı devletlerin kadının yabancı ile evlenmekle aslı tâbiiyetini kaybederek kocasının tâbiiyetini alacağını kabul ettikleri halde, diğer bazı devletler, evlenmenin kadının tâbiiyetine tesir edeceğini kabul etmemektedirler. Binaenaleyh ikinci sistemi kabul eden bir devlet tâbiiyetini haiz olan kadın birinci sistemi kabul eyleyen bir devlete mensup şahısla evlendiği takdirde çifte tâbiiyetli olacaktır.

III — Telsik dolayısıyla doğan çifte tâbiiyet

Telsik müessesesinden de çifte tâbiiyet doğabilir. Şöyle ki: Daimî allégance doktrinini tatbik eden veya tâbiiyetin ziyasını müsaadeye tâbi kılan bir devlet tâbiiyetinde olan bir ferd, bağlı bulunduğu devlet tarafından riayeti emredilen formaliteyi yerine getirmeksizin başka bir devlet tâbiiyetini aldığı takdirde çifte tâbiiyetli olacaktır.

IV — Telsikın neticelerinden doğan çifte tâbiiyet.

Devletlerin, telsikın «naturalisation» diğuracağı hüküm ve neticeler bakımından aynı esasları kabul etmedikleri görülmektedir.

Filhakıka, bazı devletler mevzuatı, telsikın tamamen ferdi «individuel» ve diğer bazı devletler mevzuatı ise müşterek «Collectif» neticeler tevliid edeceğini kabul etmektedir.

Telsikın kollektif neticeler doğurması keyfiyeti birbirine sıkı sıkıya bağlı olan iki sebeble izah edilmektedir.

Bu sebeplerden biri, ailede tâbiyet birliği prensibidir. Ana baba ve reşid olmıyan çocukları içine alan, aynı isim ve ikametgâha malik bulunan ailenin bütün azası aynı tâbiyete de malik olmalıdır. Bu hal suretinin, her birinin içten arzusuna uygun olduğu, pratik avantajlar arzlediği ve yalnız ailenin değil aynı zamanda devletlerin de menfaatlerini tatmin ettiği ifade edilmektedir. Bu müşterek tâbiyet, zarurî olarak aile reise olan babanın tâbiyeti olmalıdır. Böylece, Roma hukukunun eski «Potestas» prensibi, ailede tâbiyet birliği prensibinin temelini teşkil eylemektedir.

Biz, evvelâ telsikın, kadının tâbiyetine ve sonra da reşid olmıyan çocukların tâbiyetine tesir edip etmiyeceği hususunda devletlerce kabul edilen sistemleri gözden geçireceğiz.

Bazı devletlerin kanunlarına göre kocanın telsik suretiyle yeni bir tâbiyetinin değişmesini intaç eylememektedir. halde diğer bazı devletler mevzuatına nazaran kocanın telsiki kadının tâbiyetinin değişmesini intaç eylememektedir.

Devletlerin kanunlarının hükümlerini şu suretle hülâsa etmek mümkündür :

A — Kocanın telsiki ile kadının tâbiyetinin değişeceğini kabul eden devletler :

1 — Mutlak olarak kadının tâbiyetinin değişeceğini kabul eden devletler: İngiltere, Hollanda, Danimarka, Çkosaavakya.

2 — Kadının millî hukukunu değişmeyi kabul ettiği takdirde kocanın telsikının kadının tâbiyetine tesir edeceğini kabul eden devletler: Çin, Japonya.

3 — Kadının kocasıyla birlikte ikâmet ettiği takdirde değişmeyi kabul eden devletler: İtalya, İsviçre, Norveç. İçveç.

B — Kocanın telsikının karının tâbiyetine tesir edemeyeceğini kabul eden devletler: Fransa Belçika, Bulgaristan, Amerika.

Türk kvatandaşlığı Kanununun 5 inci maddesinin son fıkrasında. yalnız küçüklerden bahsedilmiş olmasına, kadınlar hakkında bir hüküm mevcut olmamasına göre kocanın telsiki kadının tâbiyetinde tebeddülü mucip olmaz.

Bazı devletler mevzuatının kocanın telsikının kadının tâbiyetine tesir edemeyeceğini kabul etmiş olması, diğer bazı devletler mevzuatında ise kocanın telsikının kadının tâbiyetine tesirinin kabul edilmiş bulunması dolayısıyla şu şekilde çifçe tâbiyet doğar.

Telsik ile karının tâbiiyetinin değişeceği esasına yer vermeyen bir devlete mensup olan koca, bu prensibi kabul eyleyen bir devletin tâbiiyetini telsik suretiyle aldığı takdirde karısı çifte tâbiiyetli olur.

Ailenin, telsikinin kollektif neticeler doğuracağına dair olan prensip, reşid olmıyan çocuklar hakkında devletlerin büyük bir ekseriyetinin mevzuatı tarafından kabul edilmiştir.

Türk vatandaşlığı kanunu, 5 inci maddesinin son fıkrasında küçüklerin babalarına veya dul analarına tebean Türk olurlar denmesine göre reşid olmıyan çocuklar mutlak babalarının telsiki ile Türk vatandaşlığını iktisap edeceklerdir. Hukukumuzda. ananın telsikinin küçüklerin tâbiiyetine tesir edebilmesi, yani çocukların analarına tebean Türkolabilmeleri, analarının dul olması şartının tahakkukuna bağlıdır.

Bazı devletler mevzuatı ebeveynin telsikinin çocukların tâbiiyetine tesir edebilmesini bir takım şartlarla kabul eylemektedir. Bu mevzuatı 4 grup etrafında tophıyarak tetkik etmek mümkündür :

1 — Telsikın, çocuğun tâbiiyetine tesir edebilmesini. çocuğun yabancı bir memlekette oturmaması şartıyla kabul eden devletler: Mısır, Finlandiya. İtalya, Amerika Birleşik Devletleri

2 — 18 yaşından küçük oldukları takdirde telsikın çocukların tâbiiyetine tesir edeceğini kabul eden devletler: Estonya, Norveç, Rusya.

3 — Telsikın çocuğun tâbiiyetine tesir edebilmesini, bu hususun telsik vasıtasında sarahaten beyan edilmesi şartıyla kabul eden devletler: Almanya. Norveç, İsviçre.

4 — Telsikın, çocuğun tâbiiyetine tesirini, prensip itibariyle, kabul eylemekle beraber, sinni rüşde vasil olduğu zaman ona tâbiiyetini reddetmek salâhiyetini tanıyan devletler: Bulgaristan, İngiltere, Hollanda, İran, Romanya.

Adet itibariyle pek mahdut olan bir takım devletler de telsikın çocuğun tâbiiyetine müessir olamayacağını kabul etmektedirler. (1)

Şu izahata nazaran ana babanın telsikının çocukların tâbiiyetine teirini kabul etmeyen bir memlekete mensup ana veya babanın bu tesiri kabul eden bir devlet tâbiiyetine geçmesi çocukların çifte tâbiiyetli olmaları neticesini doğurur.

V — Evlâd edinme dolayısıyla doğan çifte tâbiiyet

Sun'î bir nesep rabıtası yaratan evlâd edinme, ancak müstesna bazı hallerde ve bazı kanunlarda tâbiiyet değiştirmeye vesile olmaktadır.

(1) Ancel, adı geçen makale, p. 256,

Bazı devletlerin kanunları, evlâd edinmeyi evlâdlığın tâbiyetinin değişmesi için sebep saymakta ve evlâdlığa evlâd edinen şahsın tâbiyetini vermektedir. Japonya, Çin, Estonya ve Letonyada durum böyledir. Buna mukabil, Fransız mevzuatında evlâd edinme müessesesinin evlâdlığın tâbiyetine tesir etmiyeceği hakkında sarahat mevcuttur. (1)

Diğer bazı kanunlarda, bu hususta sarahata tesadüf edilmemekte ve bu sükût evlâd edinmenin evlâdlığın tâbiyetine tesir etmiyeceği suretinde tefsir olunmaktadır. (2)

Türk hukukunda da, bu esastan hareket ederek, evlâd edinmenin evlâdlığın tâbiyetine tesir etmiyeceği neticesine varmak mümkündür.

Evlâd edinmenin, evlâdlığın tâbiyetine tesir etmiyeceğini kabul eden bir devlete mensup olan bir şahsın, tesir edeceğini kabul eden bir devlet tebaası tarafından evlâd edinilmesi çifte tâbiyet tevliid edecektir.

VI — Tanıma dolayısıyla doğan çifte tâbiyet

Bazı kanunlarda çocuğun reşid olmadan tanınması tâbiyetinin değişmesini mucip olmaktadır. Çocuğun baba tarafından tanınması, Bulgaristan, Çin, Mısır, İtalya, Japonya ve Polonyada babasının tâbiyetini almasını intac etmektedir. Halbuki diğer bazı kanunlar, çocuğun tanınmakla tâbiyetinde bir tebeddül olacağını kabul eylememektedir.

Vatandaşlık kanunumuzun 2 inci maddesinin sarahatına nazaran evlilik haricinde Türk anadan veya Türk babadan olan çocuk Türk vatandaşdır. Medenî Kanunumuzun 210 uncu maddesi mucibince gayri sahih nesebli çocuğun anası doğuran kadındır. Bu maddeden de anlaşılacağı üzere, hukukî analık, tabii analıkla taayyün etmekte yani çocuğu anaya bağlayan bağ doğumla tahakkuk eylemektedir. Binaenaleyh, ana bakımından tâbiyetin tayini için ne nesebin tashihine, ne tanımaya ne de hâkimin hükmüne lüzum vardır.

Baba bakımından mesele incelenecek olursa görülür ki, çocuğun Türk babasının tâbiyetini alabilmesi için tanımaya, babalık hükmüne veya nesebin tashihine lüzum vardır.

Tanıma dolayısıyla çifte tâbiyet şu şekilde doğar: Tanımamanın, tâbiyete tesirini kabul etmeyen bir devlet tâbiyetinde olan çocuğun, tesiri kabul eden bir devlet tâbiyetinde bulunan bir şahıs tarafından tanınması çifte tâbiyetli olmasına sebep olur.

(1) Loi française du 19 juin 1923 (yeni Fransız Medenî Kanunu, madde 345 p. 2)

(2) Ancel, adı geçen makale s. 227

VII — Nesebin tashihi dolayısıyla doğan çifte tâbiyet

Bazı memleketlerde nesebin tashihi müessesesi, çocuğun tâbiyetinin değişmesine mucib olmaktadır: Estonya, Belçika, Fransa ve Lüksemburg da vaziyet böyledir. Diğer bazı memleketlerde de nesebin tashihi çocuğun tâbiyetinin değişmesini mucib olmaz.

İkinci sistemi kabul eden bir devlet tâbiyetinde olan çocuğun, birinci sistemi tatbik eden bir memlekete mensub kimse tarafından nesebinin tashih edilmesi çifte tâbiyetli olması neticesini doğurur.

2 — ÇİFTE TABİİYETTEN DOĞAN İHTİLÂFLAR

Bir ferd, birden ziyade tâbiyeti haaz olunca, mahkeme, hakikî tâbiyeti tayin için bu ferdin malik olduğu tabiiyetlerinden birini terih etmek mecburiyetindedir.

Mesele, ya tâbiyet ihtilâflarının halli ile alâkalı olan bir devlet mahkemesinde veya üçüncü bir devlet mahkemesinde bahis konusu olabilir. Binaenaleyh, meseleyi iki kısımda incelemek icabeder.

I — Tâbiyetlerden biri, ihtilâfı halledecek olan hâkimin tâbiyeti dir.

II — Tâbiyetlerden hiç biri, ihtilâfı halledecek olan hâkimin tâbiyeti değildir.

1 — Tâbiyetlerden biri, ihtilâfı halledecek olan hâkimin tâbiyeti dir.

Her hangi bir devlet mahkemesi, bir şahsın kendi tebaasından olup olmadığını tayin etmek için bir ihtilâf karşısında kaldığı takdirde, genel olarak kabul edilen prensibe göre bu ihtilâfın, Hâkimin Kanununun «Lex fori» tatbiki suretiyle hallolunması gerekir. Bir Türk mahkemesi, kimlerin Türk addolunabileceklerini Türk kıvatandaşlığı kanunu hükümlerine tevfikân tayin edecektir. Bu esas, ileride hükümleri üzerinde duracağımız La Haye mukavelsinin üçüncü maddesi tarafından kabul edilmiştir. Mezkûr madde, bire karşı kırk reyyle kabul edilmiş olduğuna nazaran, bu prensibin, hukukcuları fikirlerinde ne dereceye kadar kökleşmiş olduğunu göstermeğe kâfidir.

Gerçekten, bu hal suretinden başka bir hal sureti tasavvur olunmaz. Zira tabiiyet kimin kanununun salâhiyeti münhasırasına giren hususlardan biridir; devletin bir fiili hâkimesiyle tayin olunur. Tâbiyet, devletin, unsurlarını tayin etmeğe yarar. Bu noktada devlet, diğer bir devletin müdahalesini asla kabul edemez.

Unutmamak icabeder ki, beynelmilel bir mahkemeye de müsbet bir tâbiyet ihtilâfı, başka bir tabirle çifte tâbiyetten doğan ihtilâf arzoluğu vakidir. Fakat, bu hal pek nadir olarak vukua gelir. Çünkü tâbiyete taalluk eden davalar ekseriya hususî menfaatlar dolayısıyla (Yabancılar hukuku, kanun ihtilâfları) ve iki veya daha ziyade kim-seleri alâkadar eder.

Her hangi bir ihtilâfın beynelmilel bir mahkemeye arzedilmesi için çok had derecede bulunması ve neticelerinin, miktarları büyük olan şahısların vaziyetlerine müessir olması lâzımgelir. Bu gibi hallerde La Haye beynelmilel adalet divanında dava açılabilir.

1914 senesinden evvel La Haye beynelmilel daimî hakem mahkemesi, bir tabiiyet ihtilâfı halletmiştir.

Hadise şu idi: Peru topraklarında doğan ve babası İtalyan olan Raphael Canevare, Peru mevzuatına göre Peru tâbiyetinde addolunmaktaydı. Halbuki, mumaileyhin babası İtalyan olduğundan İtalyan kanunu kendisini İtalyan Tâbiyetinde addediyordu. Mahkeme bu şahsın, müteaddit defalar fiilen bir Perulu gibi hareket ettiğinden Peru tâbiyetinde olduğunu kabul etmiştir.

Şu misal bize gösteriyor ki, beynelmilel bir mahkeme tarafından tatbik edilen metod millî mahkemelere empoze edilen metoddan tamamen farklıdır. Millî hâkim, kendi kanunlarının hükümleriyle mukayyed olup diğer devletlerin kanunî mevzuatıyla meşgul olmaz. Rehberi, bu kanunun kabul ettiği kaidelerdir. Buna mukabil beynelmilel mahkemeler bu sahada hareket serbestisine malik olduklarından her hangi bir devlet kanununun hükümleriyle mukayyed değildirler. Bu bakımdan, beynelmilel hâkimin takibedeceği metod ile tâbiyet ihtilâfı ile alâkası olmayan bir devlet hakiminin takibedeceği metod arasında hiç bir fark mevcut değildir.

İhtilâf halinde bulunan tâbiyetlerden hiç biri, davanın ikame edildiği mahkemenin mensubolduğu devletin tâbiyeti olmağı takdirde doktrinde birbirinden farklı sistemler müdafaa edilmiş ve bunlardan biri beynelmilel ve millî mahkemeler tarafından tatbik edildikten sonra La Haye mukavelesi tarafından teyid ve tasvip olunmuştur.

Bu sistemleri sıra ile gözden geçirelim:

A — Bir sisteme göre, ihtilâfın halli ile alâkası olmayan beynelmilel veya millî hâkim, sadece müsbet tâbiyet ihtilâfının mevcudiyetini müşahade etmeli ve bitaraf kalarak muhtelif tebaa tarafından dermeyan edilen tâbiyeti nazarı itibara almalıdır.

Bu sistem, kabulü imkânsız olan neticeler doğurur. Çünkü, bir devlet bakımından tâbiiyetin mevcudiyetini kabul etmekle ve hüküm ve hüküm ve neticelerini meydana çıkarmakla iktifa olunamaz. Aksi takdirde bu, yabancı kanunu isbat eden şahsa esasa taalluk eden tahkikat ve tedkikat yapılmaksızın hak vermek demek olur.

B — Diğer bir sisteme göre, müsbet tâbiiyet ihtilâfları ancak ve ancak hakikî tâbiiyeti meydana çıkarmakla halledilmiş olabilir. Hakikî tâbiiyet «nationalité effective» sistemi adını verebileceğimiz bu sistem, Canevaro davasında beynelmilel daimî hakem mahkemesi tarafından tatbik edildiği gibi Barthez de Monfort davasında Alman Fransız muhtelif hakem mahkemesince de takibedilmiştir. 1930 La Haye kodifikasyon Konferansı da kaleme aldığı mukaveleinin 5 inci maddesile bu sistemi teyid etmiş bulunmaktadır.

Hakikî tâbiiyet, davayı görmekte olan hâkimin mensub olduğu devlet mevzuatının prensiblerinden tamamen müstakil olarak araştırılmak lâzımdır. Bu araştırmalar, münhasıran maddî hadiseler ve alâkalı şahsın fiilleriyle tezahür eden iradesine istinad etmeildir.

La Haye mukavelesinin kabul ettiği gibi, gerek üçüncü bir devlet hâkimi ve gerek beynelmilel hâkim evvelâ şahsın asıl ve mutad meskenini nazarı itibare almalıdır. Pek tabiidir ki ikametgâh, şahsın yaşadığı memlekete olan rabitaları hakkında çok açık bir delil teşkil eder.

Muhtelif tebaanın, ikametgâhını tesis ettiği memlekete daha sıkı bağlarla bağlı olduğunu kabul etmek lâzımdır. Bu, hiç şüphe yok ki' büyük bir ehemmiyeti haiz olan maddî bir unsurdur. Fakat inkâr edilemez ki, bu unsur, diğer bir takım karineler karşısında kıymet ve ehemmiyetini muhafaza edemeyecektir. Bir şahıs, bir memlekette ikâmetgâhını tesis etmiş olmakla beraber diğer bir memlekete kaşı hakikî bağlarla bağlı bulunabilir. Nitekim La Haye mukavelesi 5 inci maddesinin sonunda bu hususu şu şekilde ifade eylemektedir:

«Ahval ve şerait itibariyle fiiliyata daha yakın addolunan memleket tâbiiyeti münhasıran nazara alınabilir» Demek oluyor ki, hakikî tâbiiyeti tayin etmek için ikametgâh ekseriya hâkim bir unsur olarak rol oynamakla beraber, fiili, hakikî tâbiiyetin hangisi olduğunu meydana çıkarmak için bütün diğer unsurları da nazarı itibare almak gerekmektedir.

Bazan ikametgâhın ihtilâf halinde bulunan devletlerden başka bir devlet ülkesinde tesis edilmiş olması imkân dahilindedir. Bu takdirde tâbiiyetin tayini için ikametgâh kriteriyomu üzerinde durmak doğru ol-

maz. Bundan başka, ikametgâhın değiştirilmesi daima mümkündür. Bu nazari bakımdan hakikî tâbiyette tebeddülü mucip olabilir. Ancak bu tebeddülün samimî ve ciddî olması lâzımdır. Bu itibarla, muayyen bir memlekette ikamet etmenin teşkil eylediği karinenin diğer başka karinelerle hilâfı isbat edilebilecektir. Bu unsurlar muhtelifdir ve tam olarak tâdadi da imkânsızdır. Bunlardan en mühimleri şunlardır: şahsın aile bağı, bir memlekette askerlik vazifesinin ifası, bir memuriyet kabulü ve bu memlekete karşı daimî sadakatı.

Netice olarak denilebilir ki, iki millî kanun arasında keyfî tercihten ziyade maddî hadiselerin tedkkine ve alâkalı şahısların iradelerinin tahkikine istinad eden metod devletler hususî hukukunda bir terakkiyi ifade eder (1).

§ 3 — Çifte tâbiyetlilere tatbik edilecek kanun

Kanunlar ihtilâfının halli için millî, kkanunun «Lex patriae» salâhiyeti kabul edilmiş olan hallerde, çifte tâbiyetlilere hangi kanunun tatbik edileceği hususu büyük bir ehemmiyet gösterir.

1 — Çifte tâbiyetli şahsın haiz olduğu tâbiyetlerden biri, ihtilâfı halle salâhiyetli olan mahkemenin mensup olduğu devlet tâbiyetidir.

2 — Çifte tâbiyetli şahsın haiz olduğu âbiyetlerden hiç biri, ihtilâfı halledecek olan mahkemenin mensup olduğu devlet tâbiyeti değildir.

1 — Çifte tâbiyetli şahsın haiz olduğu tâbiyetlerden biri, ihtilâfı halle selâhiyetli olan mahkemenin mensup olduğu devlet tâbiyetidir.

Eğer ferdin haiz olduğu tâbiyetlerden biri, ihtilâfın arzedildiği mahkemenin mensup olduğu devlet tâbiyeti ise, kanun ihtilâfının halli için takibi zarurî olan en doğru ve mantikî yol, mahkemenin, kendi millî mevzuatını tatbik etmek suretiyle davayı neticelendirmesi yoludur. Zira, tâdiyet hakkındaki bütün kanunlar beynelmilel âmme intizamından olduğundan hâkimin kanununun «Lex fori» tatbiki icabeder. Bu kanun, yabancı bir kanunun tatbikine daima mâni olacaktır.

Meseleyi bir misal ile tazyih edelim: Bir Alman mahkemesinde Almanla evlenen bir Türk kadının bir davası görülmekte ve davanın millî kanunun uygulanması icabeden bir ihtilâfa müteallik olduğunu farzedelim. Türk hukukunda, bir Türk kadının yabancı ile evlenmesi tâbiye-

(1) Bu hususta daha fazla tafsilat için Bk: Maurice Gégort, adı geçen makale, s. 307 ve müteakip.

tinin ziyasını mucib olmaz. Alman hukukunda ise, Alman ile evlenen yabancı kadın Alman tâbiiyetini almaktadır. Şu hale göre kadın çifte tâbiiyetlidir. İşte, bu ihtilâfı hal için Alman hâkimi kendi millî kanununu tatbik edecektir.

Bu sistem şu kanunlar tarafından kabul edilmiş bulunmaktadır:

1898 tarihli Japon kanunu (Madde: 27), 1916 tarihli Çin kanunu (Madde 2), Brezilya Medenî Kanunu (Madde: 9), Lihtenştayn Medenî Kanunu (Madde: 30), Bustamante kanunu (Madde: 9).

Aynı esas, karı kocanın müteakabil hak ve vazifelerine, boşanmaya, vesayete, hacre taalluk eden La Heye mukaveleleri mütemmim projeleriyle miras hukukuna dair mukavele projesinde kabul edilmiştir.

2 — Çifte tâbiiyetli şahsın haiz olduğu tâbiiyetlerden hiç biri, ihtilâfı halledecek olan mahkemenin mensup olduğu devlet tâbiiyeti değildir.

Ferdin haiz ildiği tâbiiyetlerden hiç biri ihtilâfı halledecek olan mahkemenin haiz olduğu devlet tâbiiyeti değilse, Hangi kanun tatbik edilecektir.

Meseleyi bir misal ile aydınlatalım :

Biraz evvel vermiş olduğumuz misalde, aslen Türk olan ve Alman ile evlenmek suretiyle çifte tâbiiyetli bulunan kadının davasının bir İsviçre mahkemesinde görülmekte olduğunu farzedelim. Bu takdirde hâkim, ihtilâfın halli için hangi kanunu tatbik edecektir?

İsviçre kanununu tatbik edemez. Çünkü, tâbiiyetlerden hiç biri İsviçre tâbiiyeti değildir.

Tâbiiyetlerden hiç biri, davanın açıldığı mahkemenin tâbiiyeti olmadığı takdirde salâhiyetli kanun hakkında ileri sürülen sistemler 4 grup etrafında toplanarak incelenebilir.

- a — Aslı tâbiiyet kanununun tatbiki sistemi,
- b — Müktesep tâbiiyet kanununun tatbiki sistemi,
- c — Şahsın en ziyade bağılı olduğu devlet kanununun tatbiki sistemi,
- d — İkametgâh kanununun tatbiki sistemi,
- a — Aslı tâbiiyet kanununun tatbiki sistemi:

Bu sisteme göre, çifte tâbiiyetlilere, aslı tâbiiyet kanununun tatbik edilmesi lâzımdır. Bu sistem Zitelmann tarafından teklif edilmiştir (1).

(1) Bk. Makarov, akl. geçen eser, s. 147

b — Müktesep tâbiyet kanununun atbiki sistemi:

Bu sisteme göre çifte tâbiyetli şahıslara müktesep tâbiyet kanununun uygulanması icabeder. Bu sistem Bar ve Nimeyar tarafından teklif edilmiştir (1).

Tâbiyetlerden biri davayı görmekte olan mahkemenin mensup olduğu devlet tâbiyeti olmadığı takdirde çifte tâbiyetlilere tatbik edilmesi ileri sürülen bu iki sistem her iki tâbiyetin aynı zamanda iktisab edilmiş olması halinde tatbik olunamayacakları cihetle bütün ihtilâfları halledecek kudret ve kuvvette değildir, noksandır.

Mevzuu aydınlatmak için bir misal verelim: Türk ana babadan veya yalnız Türk ana veya Türk babadan Arjantinde bir çocuk dünyaya geldiğini farzedelim. Bu çocuk doğuşta çifte tâbiyetlidir. Çünkü, Türk vatandaşlık kanununun birinci maddesi mucibince, Türk ana veya babanın Türkiyede veya yabancı memlekette doğan çocuğu Türkdür. Arjantin mevzuatına göre de bu memlekette yabancılardan olan çocuklar Arjantin tâbiyetinde sayılmaktadır.

Bazı mevzuat, iki tâbiyet aynı zamanda iktisap edilmediği, başka bir tabirle, şahıs doğumla çifte tâbiyetli olmadığı takdirde, müktesep tâbiyet kanununun tercih edilmesi esasını kabul eylemektedir. Bunlar arasında aşağıdaki kanunlar zikredilebilir :

Japon kanunu (Madde: 27 , Çin kanunu (Madde: 2), Çekoslovakya medenî kanunu projesi (Madde: 58), Brezilya Medenî kanunu (Madde: 9), (2) Lichtenstein Medenî Kanunu (Madde: 30) (3).

c — Şahsın en ziyade bağlı bulunduğu devlet kanununun tatbiki sistemi:

Bu sisteme göre, her şeyden evvel psikolojik bağın nazarı itibare alınması lâzımdır. Yani, çifte tâbiyetli olan şahısla mensup olduğu devletlerden birinin mevzuatı arasındaki rabıta daima göz önünde bulundurulmak icabeder. Şahıs, ikametgâhı ve faaliyet merkezi itibariyle hangi mevzuata daha ziyade bağlı bulunuyorsa onun tatbik edilmesi yerinde olur.

Bu sistem Frankenstein tarafından teklif edilmiştir (4).

Fasda yürürlükte olan kanunlar bu sisteme yer vermiş bulunmaktadır.

(1) Bk. Makarov, adı geçen eser, s. 157.

(2) Bu kanun, tâbiyetlerin aynı zamanda iktisab edilmiş olması takdirinde ikametgâh Kanununun, ikametgâhı yoksa, şahsın bulunduğu yer Kanununun tatbikini âmirdir.

(3) Bu kanun, şahsın ikametgâhı olmadığı takdirde bu hal suretini kabul etmektedir.

(4) Bu hususta Bk. Makarov, adı geçen eser, s. 158.

d — İkametgâh Kanununun tatbiki sistemi,

Bu sisteme göre çifte tâbiiyetlilere uygulanması gereken kanun ikametgâh kanunudur. Bu sistem, Kahn ve Walker'in teklif ettikleri sistemdir (1).

Tâbiiyetlerden biri, mahkemenin bağlı bulunduğu memleket tâbiiyeti olmadığı takdirde hâkimin, her hadisenin hususiyetini nazarı itibarı almak suretiyle çifte tâbiiyetli şahsın en ziyade bağlı bulunduğu mevzuatı uygulayarak kanunlar ihtilâfını halle çalışması daha doğru olur kanaatındayız (2).

§ 3 — ÇİFTE TÂBİİYET HAKKINDA ALINACAK TEDBİRLER

Çifte tabiiyetten doğacak müşkülli, mahzurları bertaraf etmek için alınacak tedbirler ne olabilir?

Bu tedbirler, ya doğrudan doğruya tâbiiyeti, ortadan kaldırmak veya çifte tâbiiyetin neticelerini bertaraf etmek gayesini istihdaf eder.

Bu tedbirler içinde iki yol vardır:

1 — Kanunlar,

2 — Beynel'milel mukaveleler.

1 — Kanunlar: devletler çifte tabiiyeti veya neticelerini bertaraf etmek için tâbiiyet kanunlarının birbirine uyacak hükümler ihtiva etmesine dikkat etmek suretiyle tedbirler alabilir.

2 — Beynelmîlel mukaveleler: Çifte tâbiiyet haline veya çifte tâbiiyetin mahzurlarına mani olmak için takibedilecek en müessir yol beynelmîlel mukaveleler yoludur.

Devletler bu yolda yürümekten geri kalmamışlardır.

Devletlerin bu hususta akdettikleri muahedelerden bir kısmı âkid devletler arasında çifte tâbiiyet hallerine mani olmak gayesini gütmektedir, diğer büyük bir kısmı ise, bilhassa çifte tâbiiyetlilerin askerlik hizmetleri, diplomatik himayeleri gibi, çifte tâbiiyetin bazı arzu edilmeyen neticelerini bertaraf etmekle iktifa eylemektedir.

Birinci gruba giren muahedeler şunlardır:

Birinci gruba giren muahedeler, ilk defa İspanya ile bu devletin eski Amerika müstemlekeleri arasında aktedilmiştir. İspanya tâbiiyeti ile 19 uncu asrın birinci rubuunda müstakil Cumhuriyetler haline gelen

(1) Makarov, adı geçen eser s. 157

(2) Aynı fikir, Makarov, adı geçen eser, s. 159

bu yeni devletlerin tâbiyetleri arasında sık sık ihtilâflar meydana gelmekteydi. Zira, İspanya kan esasını «Jus sanguinis», eski müstemlekeleri ise toprak esasını «Jus soli» tatbik etmekte idiler. Bu suretle Lâtin Amerikada doğan İspanyol muhacirlerinin çocukları çifte tâbiyetli oluyorlardı.

İspanya ile Ekvatör arasında mün'akid 1840 tarihli muahede ile, İspanya ile Şili arasında akdedilmiş olan 1844 tarihli muahede kan esasını kabul etmişlerdir. Şöyleki; İspanyalı ana babadan Şiil veya Ekvatör topraklarında doğan çocuklar İspanya tâbiyetinde sayılmaktadır.

Aynı prensip, İspanyanın 1845 ve Venezuela, 1847 de Bolivya; 1850 de Kostarika; 1855 de Nikaragua; 1855 de Dominik Cumhuriyeti ile akdetmiş olduğu muhadeler tarafından da tasvip ve teyid edilmiştir.

Bu tarihten sonra Lâtin Amerika devletleri artık «Jus sanguinis» prensibinin tefevvukunu kabul etmemektedirler.

Filhakika, İspanyanın 1863 tarihinde Arjantin ile akdetmiş olduğu muahede tâbiyet ihtilâflarını hal için hüküm vaz'eylememekte, bilâkis 7 inci madde çifte tâbiyet imkânını tecviz etmektedir.

1870 yılı ile 19 uncu asır sonu arasında munakid 1686 tarihli muahede ile Lâtin Amerika devletlerinin bazı Avrupa devletleriyle akdettikleri mukaveleler (1885 Arjantin - İsveç, 1888 Meksika İtalya, 1887 Guatamala - Almanya; Kostarika - Almanya Hunduras - Almanya, 1896 Nikaragua - Almanya) aynı prensipten mülhem olmuştur.

Bununla beraber, 20 Eylül 1917 tarihinde İtalya ile Nikaragua arasında akdedilen tâbiyet hakkındaki mukavêle «jus sanguinis» in «jus soli» ye tefevvukunu teyid etmiştir.

Mevzuu, tâbiyet ihtilâflarını halletmek olan bu mukaveleler arasında en meşhurları hiç şüphe yok ki, Birleşik Amerika Devletlerinin bazı Avrupa ve Amerika devletleriyle akdetmiş olduğu mukavelelerdir ki, bu mukaveleler şimalî Almanya konfederasyonu nezdinde Birleşik Amerika temsilcisi «Bancroft» tarafından yapıldığından «Bancroft mukaveleler» adı ile anılırlar.

Bu tip mukavelelerden birincisi, Amerika Birleşik Devletleriyle şimalî Amerika konfederasyonu arasında akdedilmiş olanıdır. Bu mukavele hükümlerine nazaran, âkid devletlerden birinin tebaası, diğerinde telsik edildiği zaman en asıl tâbiyetini haiz olduğu memleketin bu husustaki kanunî formalitelerini ifa etmemiş olsa bile asıl tâbiyetini kaybetmektedir. Şu kadar ki, telsik eden devlet ülkesindeki ikameti beş seneden aşağı olmasın.

Bununla beraber aslı tâbiiyetin ziyası kat'î değildir. Eğer telsik edilen şahıs, eski memleketine döner ve irada yerleşirse aslı tâbiiyetini yeniden iktisap edecektir.

Birleşik Amerika Devletleri buna benzer muahedeleri şu devletlerle imza etmişlerdir. 1868 de Bavyera, 1868 de Wurtemberg; 1868 de Hesse; 1868 de Meksika 1860 da İsveç ve Norveç, 1870 de İngiltere; 1870 de Avusturya Macaristan, 1874 de Türkiye; 1902 de Hayti; 1908 de Brezilya ve 1923 de Bulgaistan (1).

Burada, üzerinde dikkat ve ehemmiyetle durulması zarurî olan La Haye Konferansının hazırladığı mukavele hükümleridir.

La Haye konferansı, Milletler Cemiyetinin himayesinde 13 Mart 1930 da toplanmış olup gayesi devletler hukukunu tedvin etmekten ibarettir.

Bu konferansa iştirâk eden devletler şunlardır:

Şimalî Afrika birliği, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Avusturalya, Belçika, Brezilya, İngiltere, Şimalî İrlanda, Bulgaristan, Kanada, Şili, Çin, Kolimbiya, Kpba, Danimarka, Danzig derbest İrlanda evleti, İzlanda, İtalya, Japonya, Letonya, Lfksemburg, Meksika, Monako, Nikaragua, Norveç, Felemenk, Peru, İran, Polonya, Portekiz, Romanta, Salvador, İsveç, İsviçre, Çekoslovakya, Türkiye Urugvay, Yugoslavya ve müşahid olarak Rusya.

Kodifikasyon kinferansında kabul edilen mukavelenin evvelâ münhasıran çifte tâbiiyete müteallik olan hükümlerini; sonra da çifte tâbiiyet ve vatansızlığa aalluk eden müşerek hükümlerini gözden geçireceğiz.

Mukavelenin 3 üncü maddesine göre «İşbu mukavelename hükümleri mahfuz kalmak şartıyla iki veya daha ziyade devletin tâbiiyetini haiz olan kimse, tâbiiyetini haiz olduğu her devlet tarafından tebea olarak kabul olunabilir.»

4 üncü maddede şöyle bir hükme tesadüf ediyoruz: «Bir devlet diğeri bir devletin tâbiiyeti haiz olan kimse hakkında, o diğeri devlete karşı himaye iddiasında bulunamaz»

Nihayet 5 inci maddeye göre: «Üçüncü bir devlet ülkesinde, bir veya daha ziyade tâbiiyeti haiz olan kimse, bu tâbiiyetlerden yalnız birine malik imiş gibi telakkî olunacaktır.»

(1) Bu hususda Bk. Gordon, la nationalité et son importance (la nationalité dans la science sociale et dans le droit contemporain, p. 199 etss).

Üçüncü devlet memleketinde «statut personnel» için tatbik olunan kaidelere hâle gelmemek şartıyla ve mevcut mukavelat mahfuz kalmak üzere bu devlet kendi toprağında o ferdin haiz olduğu tâbiyetlerden birini ya ferdin mutad ve asıl meskeninin bulunduğu memleketin tâbiyetini veyahud ahval ve şerait itibariyle fiiliyata daha ziyade yakın addolunan memleket tâbiyetini münhasıran nazara alabilir.»

Şimdi mukavelenin vatansızlığa ve çifte tâbiyete taalluk eden müşterek hükümlerini gözden geçirelim:

7 inci maddeye yöre: «tabiiyet değiştirmek için verilen ruhsat mevcut kanunlarda tasrih edilmek şartıyla o ruhsatnameyi veren devletin tâbiyetinin ziyanı mucip olmaz. Meğer ki, o ruhsatnameyi alan esasen ikinci bir tâbiyet iktisabetmiş veyahud bir tâbiyeti haiz değilse, o ruhsatnamenin tesirâtı yeni bir tâbiyet ihraz ettiği zamandan itibaren olmuştur.»

Tebdili tâbiyet ruhsatnamesi alan şahıs, devlet tarafından tayin olunan müayyen bir zaman zarfında yeni bir tabiiyet iktisabetmiş ise ruhsat sakit olur. Bu hüküm ruhsatnameyi aldığı zaman, ruhsatı veren devletin tâbiyetinden başka bir tâbiyeti haiz olan kimseler hakkında tatbik olunmaz. Böyle bir ruhsatnameyi alan bir kimsenin bilahara tâbiyetini iktisab ettiği devlet o ferdin tâbiyetinde bulunduğu evvelki devlete keyfiyeti bildirmekle mükelleftir.»

Mukavele, evlenmeden doğabilecek vatansızlığın ve çifte tabiiyetin önüne geçmek için 8 inci maddesine hüküm vaz'etmiştir. Bu maddeye nazaran «kadının millî kanunu, evlenmesiyle tabiiyetini kaybedeceğini kabul etmiş ise bu kabulün tesirâtı ancak kadının kocasının tâbiyetini iktisabına tabi kılınacaktır»

9 uncu madde şu hükmü sevk ediyor: «Kadının millî kanunu evlenmenin devamı sırasında kocasının tâbiyetinin değişmesiyle kadının da tâbiyetinin değişmesini kabul ediyorsa, bu kabulün tesirâtı kadın tarafından kocasının tâbiyetinin değişmesine muallak olacaktır.»

10 uncu maddeye göre: «Evlenmenin devamı esnasında kocanın telsiki kadının muvafakatı olmadıkça tâbiyetinin değişmesini mucip olmaz.»

Mukavelenin 13 üncü madesine nazaran «ana babanın telsiki, telsiki bahşeden memleketin kanununa göre küçük olan çocuklara sirayet eder. O, devletin kanunu bu takdirde tâbiyetin hangi şartlar dairesinde iktisap olunacağını tayin edebilir. Bir devletin kanunu, ebeveynin telsikinin çocuklara sirayet edemeyeceğini kabul etmiş ise bu takdide çocuklara sarî değildir».

16 inci madde şu hükmü ihtiva ediyor: «Bir devletin kanunu o devletin tâbiiyetini haiz olan nesebi gayri sahih bir çocuğun ahvaali şahsiyesinde vaki olan değişmesiyle bu tâbiiyetin ziyayı veya bu değişme diğer bir devletin, ahvali şahsiyede tâbiiyetin değişmesine müteallik tesirata dair olan ahkâmına uygun olmak şartıyla diğer bir devletin tâbiiyetinin o çocuk tarafından iktisabına muallak olacaktır.»

Mukavelenin 17 inci maddesi şu hükmü sevk ediyor; «Bir devletin kanunu, evlâd edinmekle tâbiiyetin ziyasını kabul ediyorsa bu ziya keyfiyeti evlâdlığın tâbiiyetinin infisah etmesine muallak olacaktır. Şu şartla ki, evlâd edinen kimsenin mensup olduğu devlet kanununun şartlarına ve evlâ edinilmekle tâbiiyetin ziyasına müteallik hükümlere riayet edilmiş ola.»

Konferans, çifte tâbiiyetlilerin askerî hizmetleri hakkındaki protokolda şu hükümleri koymuştur:

1 — İki veya daha ziyade devletin tâbiiyetini haiz olup o devletlerden birinin memleketinde oturan ve fiilen daha ziyade o memlekete bağlı bulunan kimse, diğer bütün memleketlerin askerî hizmetinden muaf olacaktır. Bu hüküm diğer memleketlerde bu şahsın tâbiiyetinin ziyasını mucip olabilecektir.

2 — İşbu protokolun birinci maddesi hükümleri mahfuz kalmak şartıyla, bir kimsede iki veya daha ziyade devletin tabiiyetinde olur ve bunlardan birinin kanunlarına göre rüşd yaşına vasil olduğu zamanda o devletin tâbiiyetini reddetmek salâhiyetini haiz olursa küçüklüğü zamanında o devletin askerî hizmetinden muaf olacaktır.

3 — Bir devletin kanununa göre o devletin tâbiiyetini kayb ve diğer bir tâbiiyet iktisap etmiş bulunan kimse vaktiyle tâbiiyetini kaybetmiş olduğu devletin askerlik hizmetinden muaf olur.